

begeleiding van de leerling

6

BEOORDELING EN RAPPORTAGE

Het is logisch om in een themanummer over de aansluitingsproblematiek basisonderwijs-voortgezet onderwijs aandacht te schenken aan beoordeling en rapportage. 'Rapportage' refereert in dit kader aan de wijze waarop scholen de ontwikkeling of vordering van hun leerlingen schriftelijk tot uitdrukking brengen.

Het is niet alleen logisch, maar het doet ook recht aan het vele werk dat op dit gebied is gedaan. Scholengemeenschappen, onderwijsbegeleidingsdiensten en allerlei samenwerkingsverbanden hebben veel tijd en energie gestoken in het ontwerpen van criteria, het opstellen van plannen, het ontwerpen van formulieren en zelfs het samenstellen van les-senseries. Ook uitgevers hebben zich erop gestort.

Sander van Gangelen heeft letterlijk stad en land afgebeld met het verzoek materiaal te sturen, dat ons kon helpen bij het samenstellen van dit artikel. Uit Haarlem, Rotterdam, Nijmegen en Utrecht kregen we materiaal. Informatie over rapportagesystemen die ontwikkeld worden in Amersfoort, Rotterdam en Amsterdam werd ons toegestuurd door Guuske Ledoux, die daar een vergelijkend overzicht van had gemaakt ten behoeve van Zaanstad. Ik heb het vermoeden dat er in andere BOVO-projecten nog wel meer materiaal is. Van volledigheid is zeker geen sprake.

Maar wat we kregen, geeft wel aan op welke sporen mensen zitten.

De bedoeling is dan ook om een overzicht te geven van dat materiaal, daarbij vooral noterend wat de uitgangspunten zijn en hoe die zijn uitgewerkt.

Vooraf

De VON is voorstandster van selectievrij onderwijs, waarbij het pedagogisch klimaat van de vervolgschool moet aansluiten op dat van de basisschool. Essentieel is de longitudinale aanpak van

de leerstof, die de leerling in staat stelt een eigen schoolloopbaanconcept te realiseren.

In dit verband noem ik een paar punten, die ontleend zijn aan de beleidsnota en die hier actueel zijn (VON-bestuur 1980).

Het belang van het kind vraagt individuele begeleiding

De VON bevordert een opvoeding, waarbinnen kinderen leren om hun eigen belangen te formuleren en daarvoor op te komen.

Het is dan ook logisch dat kinderen zelf betrokken worden bij beslissingen, vaak voor hun genomen.

Waar draaien beoordeling en rapportage eigenlijk om?

In de zestiger jaren en daarvoor werd een schoolkeuze bepaald op grond van het rapport c.q. de mate van beheersing van de lagere-schoolleerstof. De laatste jaren blijkt het dat rapportage en beoordeling ook gekoppeld dienen te worden aan milieufactoren, aan wensen en verlangens van leerlingen en ouders. Tegelijkertijd wordt er steeds meer nadruk gelegd op informatie over het VO. Voorbeelden van schoolkeuzeprojecten, info-markten en ouderavonden zijn in het materiaal te vinden.

Beoordeling en rapportage bij de overgang BO-VO blijken steeds meer ingebed in een heel scala van ondersteunende maatregelen:

- informatie van VO-scholen naar leerlingen en ouders
- informatie over beheersing van de stof en belangstelling van de leerling
- informatie over persoonlijkheidsaspecten, milieufactoren en psychologische aspecten.

Ondanks al deze activiteiten blijft het hoofddoel: er achter te komen welke school voor VO het beste aansluit op de mogelijkheden en wensen van de leerling.

Leerkrachten hebben de taak een zo nauwkeurig mogelijk beeld te geven van de leerling en om te adviseren. De verantwoording voor de schoolkeuze ligt bij de ouders. In geval van verschil van mening nemen de ouders samen met hun kind de beslissing.

Met betrekking tot beoordeling en rapportage pleit de VON voor individuele leerlingbegeleiding. De beste manier om te rapporteren is door middel van een gesprek naar aanleiding van schriftelijke verantwoording, bijvoorbeeld de rapporten van klas 5 en 6. Daarin komen aan de orde:

- de mogelijkheden, de interesses en de talenten van die leerling
- welke benadering van vaardigheden en attitudes de leerling zelf positief waardeert

Glorieus

U bemoeit zich vooral met de brugklassers. Is het waar dat de overgang tussen lagere school en voortgezet onderwijs steeds problematischer wordt? Qua onderwijsmethodes en sfeer zouden de verschillen groter zijn geworden.

'Ja. De scholen waar kinderen nu terechtkomen zijn veel groter dan vroeger. Ze hebben er moeite mee plotseling weer de jongste te zijn, dat ze helemaal opnieuw moeten beginnen. In de zesde klas hebben ze net een glorieus jaar achter de rug met heerlijke laatste maanden met schoolkamp en musical. Echt ongekroonde prins en prinsessen. Daarna zijn het opeens 'brugpiepers'. Ze krijgen ook te maken met grotere leeftijdsverschillen op school waar sommige leerlingen al twintig zijn. En een groot verschil is ook het huiswerk dat ze van de lagere school nauwelijks kennen en waarmee ze hier iedere dag te maken krijgen.

Er is inderdaad verschil van aanpak. We zouden erg veel van de lagere school kunnen leren vooral wat betreft de benadering van de leerlingen. Het zitten in een klas op de lagere school is heel iets anders dan in het voortgezet onderwijs. Op de lagere school is er meer gezelligheid en vrijheid, omdat er meer zelfstandig en projectgericht wordt gewerkt en dat staat bij ons nog in de kinderschoenen. Op de lagere school kunnen ze opstaan en bij de documentatie een boekje halen of wat praten met elkaar en dat is een heel andere werkwijze dan bij ons. We zouden eens heel indringend moeten kijken naar die wijze van werken. Dat is ook het argument van minister Deetman om de middenschool voortgezet basisonderwijs te noemen. Daar kunnen we niet meer onderuit'.

*Interview met Loek Jansen, conrector in Gouda.
Uit: Hervormd Nederland, 15 november 1982.*

- het functioneren in de klas op sociaal niveau
- op welke manier de leerling (en de docent) kan/kunnen werken aan de verbetering van die vaardigheden en de kennis van de verschillende vakken.

Informatie uit kennis- en vaardigheidstoetsen, psychologische tests of anderszins moeten met de grootst mogelijke voorzichtigheid worden opgenomen in het dossier, want het is heel belangrijk, dat kinderen niet worden gestigmatiseerd. Het advies van het schoolhoofd is immers maar betrekkelijk (voorspellende waarde: 60 procent, andere vormen blijken nog minder betrouwbaar). Veertig van de honderd leerlingen krijgen een advies wat niet juist blijkt (Bos 1974). De kwetsbare (de 'zwakke' en de emotioneel heel jonge) kinderen zullen hier eerder de dupe van worden. Dat wordt nog versterkt door het feit dat het voortgezet onderwijs vooral gericht is op veralgemeniseren van produktbeheersing. Tegelijkertijd met bovengenoemde informatie krijgen de leerlingen en hun ouders informatie over de mogelijkheden in het VO met betrekking tot het te kiezen beroep en de opleiding daarvoor. De onderwijsgevende heeft ook de taak ouders te wijzen op de verschillen in de doelen van scholen, pedagogisch klimaat en pedagogisch-didactische werkvormen. Zie hiervoor de andere bijdragen in dit nummer.

Ouders moeten daar in het belang van hun kind vragen over stellen, want de overgang naar het VO kan als zeer griezelig of bedreigend worden ervaren en dat heeft zeker consequenties voor het leerproces en de motivatie.

Een tip van Sander: Ouders zouden een wandeling in schooltijd door de school van hun keuze moeten maken en daarbij letten op hoe leerlingen onderling en leerlingen en leerkrachten met elkaar omgaan. Dat zegt vaak iets over hoe onderwijs en vorming zich verhouden.

Alle genoemde factoren, zoals milieu, hobbies en aan de andere kant reclame-achtige informatie-stands van scholen enzovoort maken niet altijd even duidelijk wat een school te bieden heeft als het gaat om pedagogisch klimaat, werkvormen, onderwijsinhouden en leerlingbegeleiding.

Geen selectiegericht onderwijs

De VON bestrijdt selectiegericht onderwijs.

De vraag met betrekking tot de aansluiting is dan: hoe kan de begeleiding zo vorm krijgen dat

een ononderbroken ontwikkeling van het kind is gewaarborgd. Zolang leerlingen met elkaar worden vergeleken en onder bepaalde gemiddelden blijven, kan er geen sprake zijn van individuele begeleiding.

Het aangeven van het niveau waarop een leerling staat ten opzichte van de cursorische leerlijn geeft geen kindgerichte beoordeling, maar veeleer een schijnresultaat. De voorspellende waarde daarvan is zeer beperkt. In bepaalde gevallen kan dat alleen iets zeggen van de goede leerlingen. Daarom zal aan het VO alleen persoonsgebonden informatie (leer- en omgangsgedrag) moeten worden verstrekt.

De VON bestrijdt het schoolse ritueel, waarbij kinderen zaken leren, die ze zelf onzinnig vinden. Voor de aansluiting betekent dat, dat er minder aandacht moet komen in het VO voor het cognitieve leren en dat er meer aandacht moet komen voor vaardigheden, attitudevorming en persoonlijkheidsvorming, iets wat in het BO tot nu toe vaker voorkomt dan in het VO.

Onderwijs en opvoeding in het BO en VO dienen er dus op gericht te zijn kinderen en ouders inzicht te geven in het ontwikkelingsproces en de mogelijkheden in het VO.

Rapportage en beoordeling moeten dan vooral procesgerichte informatie bevatten. In hoeverre het materiaal dat op verschillende plaatsen wordt gebruikt, hieraan voldoet, zal uit het volgende blijken.

Nijmegen:

ontwikkelt een profielschets op basis van kennis, vaardigheden en houdingen

Nijmegen heeft een 'stuurgroep ontwikkeling profielschetsinstrument'. Uit discussies naar aanleiding van de nota 'Moedertaalonderwijs in Nijmegen' kwam de behoefte naar voren een instrument te ontwikkelen dat naast kennis ook vaardigheden en houding van de leerlingen zou kunnen vastleggen.

Sinds mei 1980 wordt er aan de ontwikkeling van zo'n instrument gewerkt. In het blad BASIS (Stuurgroep ontwikkeling profielschetsinstrument) wordt regelmatig verslag gedaan van de stand van zaken, van de ontwikkelingswerkzaamheden. Doel van een profielschetsinstrument is: het schriftelijk zo dicht mogelijk benaderen van

een 'ideaal'-gesprek tussen een leerkracht van de lagere school en iemand van het VO over een bepaalde leerling die van die ene naar die andere school gaat.

Aansluitingsproblemen zouden kunnen verminderen als er bij toetsing, observatie en beoordeling uitgegaan wordt van deze vragen:

- 1 Welk vervolgonderwijs past het best bij deze leerling uit die situatie? (positieve selectie)
- 2 Hoe kan het vervolgonderwijs het best aansluiten bij de verworven kennis, vaardigheden en houdingsaspecten? (diagnostiek)

Basisscholen zullen de 'profielen' van hun leerlingen niet laten afhangen van momentopnamen en basisscholen en scholen voor VO zullen meerdere malen met ouders en met elkaar praten vóór en ná de schoolverandering over de keuze en over de evaluatie daarvan.

Voordat de stuurgroep aan het ontwikkelen begon, heeft zij eerst een inventarisatie gehouden van de wensen en verwachtingen ten aanzien van zo'n profielschetsinstrument in de vorm van een enquête. De conclusies uit die enquête gebruikt men in de profielschets.

Deze schets zal bestaan uit zes à zeven hoofdstukken en het gaat te ver om die allemaal te bespreken. Daarom neem ik er wat krenten uit:

— De meest gebruikte middelen om leerlingen te beoordelen op het terrein van *kennis* zijn toetsen, op het terrein van *vaardigheden* opdrachten, werkstukken, observaties en ook wel verschillende soorten toetsen, op het terrein van *houdingen* vooral observaties en doe-activiteiten.

— Bij vragen over wat er getoetst c.q. geobserveerd moet worden valt erg op dat alle onderdelen tot in de finesses zijn uitgesplitst.

Neem als voorbeeld *Taal*:

Bij *kennis*:

begrijpend lezen

weergave gedachten (spreken en schrijven)

luisteren

woordenschat

dictee

fantasie en creativiteit

gespreksdeelname

zinsbouw

technisch lezen.

Bij *vaardigheden*:

Alleen op het gebied van schrijven wordt getoetst.

Bij *houdingen* en sociale vaardigheden gaat het om omgang met docenten, leerlingen en om de

durf zich te uiten.

Algemene conclusie van de enquête: we weten nu wat er getoetst moet worden en welke soorten vragen er gesteld moeten worden. Een en ander zal in verschillende werkgroepen moeten worden uitgewerkt.

Ter illustratie zijn de rapporten BO en VO opgenomen.

t a l e n	rapport	kennis	belangstelling	werkverzorging	concentratie	werkenjo	algemene indruk	cijfer
nederlands; lezen	1	0000	0000	0000	0000	0000	0000	
	2	0000	0000	0000	0000	0000	0000	
	3	0000	0000	0000	0000	0000	0000	
	4	0000	0000	0000	0000	0000	0000	
schrijven	1	0000	0000	0000	0000	0000	0000	
	2	0000	0000	0000	0000	0000	0000	
	3	0000	0000	0000	0000	0000	0000	
	4	0000	0000	0000	0000	0000	0000	
luisteren	1	0000	0000	0000	0000	0000	0000	
	2	0000	0000	0000	0000	0000	0000	
	3	0000	0000	0000	0000	0000	0000	
	4	0000	0000	0000	0000	0000	0000	
spreken	1	0000	0000	0000	0000	0000	0000	
	2	0000	0000	0000	0000	0000	0000	
	3	0000	0000	0000	0000	0000	0000	
	4	0000	0000	0000	0000	0000	0000	
extra ontleden	1	0000	0000	0000	0000	0000	0000	
	2	0000	0000	0000	0000	0000	0000	
	3	0000	0000	0000	0000	0000	0000	
	4	0000	0000	0000	0000	0000	0000	
praktisch nederlands	1	0000	0000	0000	0000	0000	0000	
	2	0000	0000	0000	0000	0000	0000	
	3	0000	0000	0000	0000	0000	0000	
	4	0000	0000	0000	0000	0000	0000	

Misschien kan men zich die ongetwijfeld grote hoeveelheid werk besparen, want die uitsplitsingen zullen toch alleen tot schijnresultaten leiden. Neem de proef en vul het schema in.

Ga aldus tewerk:

Neem een leerling in gedachten.

Vul het schema in.

Geef het schema vervolgens aan een collega.

Vraag hem of het duidelijk is wat jij over die leerling wilt vertellen. (We gaan er even vanuit dat die collega een man is.)

Toets je eigen oordeel aan het zijne.

Het resultaat kan zijn:

1 óf het beeld van je collega en het jouwe komen niet overeen

2 óf je moet nog heel wat uitleggen voordat hij begrijpt hoe die leerling in elkaar steekt.

Werk het dan?

Haarlem:
werken aan een begeleidingsschrift

Uit Haarlem kregen we een verslag van een Deel-enquête en een Schematisch overzicht (Bureau-adviseur VO z.j.) van de procedure in het kader van de continue begeleiding. Het verslag bestaat hoofdzakelijk uit cijfers die handelen over aantal

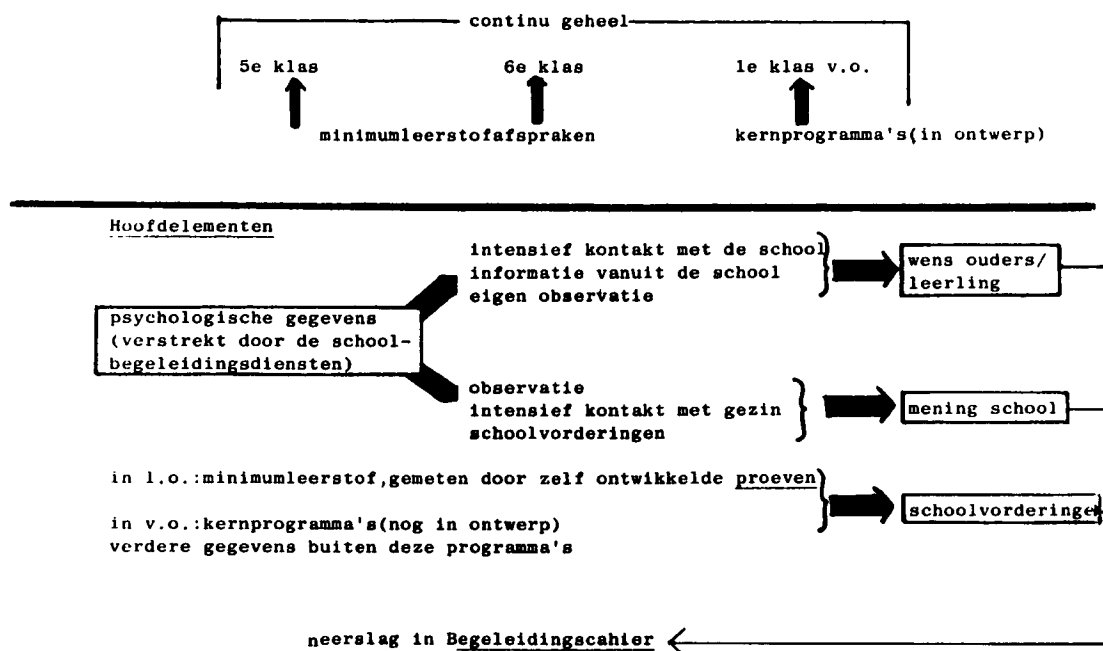
Behalve het verslag en het schema kregen we enig materiaal met betrekking tot de ISI-reeks: een testboekje met schoolvorderingen en een intelligentietest en een aantal voorgedrukte formulieren. Het eerste formulier moet in de loop van de vijfde klas worden ingevuld: op welke datum er contact met de ouders is geweest en of de leerling

TAAL - ONDERWIJS	
1e 2e 3e	LEESTECHNIEK:
000	goed
000	voldoende
000	onvoldoende
000	te laag tempo
000	leest gehaast
000	goede leesstem
000	emancip
000	BEGRIJPEND LEZEN:
000	goed
000	voldoende
000	matig
000	onvoldoende
000	SPEEKVAARDIGHEID:
000	sprekt gemakkelijk
000	normaal
000	sprekt moeizaam
000	UITSPRAAK:
000	goed verstaanbaar
000	normaal
000	slecht verstaanbaar
000	sprekt te vlug
000	slecht afgewerkt
000	sprekt dialect
000	WOORDKUS:
000	goed
000	voldoende
000	zwak
000	ZINBOUW:
000	goed geformuleerd
000	voldoende
000	zwak
000	TAALVAARDIGHEID:
000	uitgebreide taal- en woordenschat
000	normale taal- en woordenschat

REKEN - ONDERWIJS	
1e 2e 3e	INTERESSE:
000	kleine taal- en woordenschat
000	inzicht in zinnen en verhalen
000	SPELLING:
000	wenig fouten
000	voldoende
000	veel fouten
000	ONTLEDEN:
000	inzicht
000	normaal
000	zwak
REKENINZICHT:	
000	goed
000	normaal
000	zwak
NAUWKEURIGHEID:	
000	naauwkeurig
000	normaal
000	on nauwkeurig
HOOFDREKENEN:	
000	goed
000	voldoende
000	matig
000	zwak
WERELDORIENTATIE	
(in de lagere klassen is dit een geheel, in de hogere omvat dit aardrijkskunde, geschiedenis, biologie en natuurkunde)	
000	groot
000	redelijk
000	matig
000	wenig
INZICHT	
000	goed
000	voldoende
000	matig

len leerlingen, die de verschillende scholen binnenkomen, uitgesplitst naar zuil en hoe de uitstroom naar de verschillende typen onderwijs na het eerste leerjaar is. Uit de opmerkingen van scholen, gemaakt bij de enquête, citeer ik: 'De leerling(e) is (gelukkig) de onberekenbare factor. Hoewel de basisschool in veel gevallen geen ongelijk heeft, worden we ieder jaar verrast door enkele gevallen die zich aan de voorspelling onttrekken. De wens van ouders is een belangrijk gegeven in het determinatieproces. Adviezen van hoofden van scholen komen op zeer verschillende gronden tot stand. Je kunt er soms geen peil op trekken.'

daarbij wel of niet aanwezig was. Er is ruimte voor viermaal dit soort aantekeningen, maar ik heb geen idee wat er inhoudelijk tijdens dat contact gebeurt. Het tweede formulier is een uitgave van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen: 'Rapport ten behoeve van de toelating tot het VO' en tot slot is er nog een papier ten behoeve van de begeleiding in de brugklas, dat na invulling door de leerkracht ook moet worden getekend door de ouders. Vier aspecten komen op dit formulier aan de orde: — leerprestaties (bijvoorbeeld taal, rekenen, wereldoriëntatie en expressievakken) — leergedrag (motivatie, concentratie, zelfvertrouwen, tempo)

- lichamelijke situatie (gezicht, gehoor, motoriek)
- sociaal gedrag en sociale situatie.

In het schema wordt duidelijk wat er met de gegevens wordt gedaan: in het begeleidingsschrift geschreven. Ook wordt daaruit duidelijk dat het kernprogramma nog in ontwerp is. En dat is jammer, want ik zou best willen weten of daar die gegevens uit dat begeleidingsschrift een rol spelen, of dat het blijft bij minimum-leerstofafspraken.

Dat de ouders echt belangrijk zijn in dit proces is ook af te leiden uit de definitie die in de continue begeleiding wordt gehanteerd: 'een zodanige voortdurende relatie tussen school enerzijds en ouders en kind anderzijds, dat de partners in het opvoedings- en ontwikkelingsproces elkaar optimaal informeren over veranderingen in attitude en leerprestaties en over relevante wijzigingen in omstandigheden.'

Dat is mooi, maar wordt daarmee de aansluitingsproblematiek nu ineens helder of eventueel opgelost?

Amersfoort:

schoolvorderingentoetsen en observatiegegevens

In Amersfoort kent men de zogenaamde BAVO-rapportage, die een tweeledig doel heeft: hulp bij schoolkeuze en hulp bij begeleiding.

Als reactie op tests die in het BO worden afgenomen en die min of meer als (selectie-)examens worden ervaren (bijvoorbeeld de CITO-toets) verzamelt men nu in klas 5 en 6 zoveel mogelijk relevante gegevens. Tot die relevante gegevens rekt men schoolvorderingentoetsen voor taal en rekenen. De taaltoetsen zijn toetsen voor begrijpend lezen: B-toetsen, opvolgend in moeilijkheidsgraad. Ook heeft men toetsen voor studerend lezen, grammatica en dictie.

Observatiegegevens zijn ook relevant. Er wordt gevraagd minstens één keer in klas 5 en één keer in klas 6 observatiegegevens te noteren op een formulier.

Met de resultaten van een schoolkeuze-onderzoek (een capaciteitentest en een persoonlijkheidstest) en de wensen van de ouders inzake het vervolgonderwijs worden die gegevens opgeslagen in een begeleidingsmap.

Wat betreft de schoolvorderingentoets is het van belang te weten, dat er geen sprake is van gestandaardiseerde afname. Alle gegevens, die in princi-

pe ook met de ouders worden besproken, worden gebruikt bij de toelatingsbeslissing en als de VO-school dat wenst, voor begeleiding in de brugklas.

Amsterdam:
geen CITO-toets maar een adviesformulier

Onvrede met de CITO-toets heeft ook in Amsterdam, op initiatief van de gemeente, geleid tot het opstellen van een 'eigen' adviesformulier voor de schoolkeuze.

Uitgangspunt is het verzamelen van objectieve informatie over leerresultaten en capaciteiten van de leerling. Zo'n formulier zou ook een functie kunnen hebben in de opvang in de brugklas en voor een betere aansluiting BO-VO, vooral wat betreft de manier van werken. Het formulier wordt samen met de ouders en het kind ingevuld. Zo snijdt het mes aan drie kanten.

De onderdelen van dat adviesformulier zijn:

- Een korte beschrijving van de werkwijze van de basisschool (algemene doelstellingen, pedagogische en didactische principes, methodes). Het doel ligt voor de hand: oriëntatie van de VO-scholen op de geschiedenis van hun leerlingen.
- Ruimte voor interessen van het kind.
- Opmerkingen over het functioneren van het kind in het gezin, in de groep, het reageren in verschillende situaties en het zoeken en aangaan van contacten.
- Vragen over 'factoren die het leren beïnvloeden' als werkhouding, leervermogen, interesse, zelfstandigheid, zelfvertrouwen.

Vaardigheden als taal, rekenen en zaakvakken worden genoteerd. Een en ander dient om het advies van het schoolhoofd te onderbouwen. Observaties dienen zich uit te strekken over langere periodes dan de zesde klas.

Bij de beschrijving van dit adviesformulier zijn ook evaluatiegegevens vermeld, nadat het voor de eerste keer was gebruikt en wat bleek onder meer?

Ouders vinden het prettig, CITO-toetsen hoeven niet meer, veel extra werk voor basisscholen, het verandert voorlopig niet echt iets: scholen die al veel met ouders praat, blijven dit doen en scholen die dat niet deden, doen dat nu ook (nog) niet.

Opvallend uit die evaluatiegegevens vind ik, dat de meeste scholen voor VO het formulier vooral

op prijs stellen vanwege de informatie over taal, rekenen en de factoren die het leren beïnvloeden. Dus toch!!

Het BO wil het oordeel over het verder gebruiken van dit formulier dan ook laten hangen van wat het VO met de gegevens doet. Men is bereid er meer tijd in te steken als *alle* gegevens worden gebruikt.

Utrecht:
vooral aandacht voor een goede procedure om tot verantwoorde keuze te komen

Utrecht stuurde ons drie mooi gekleurde folders: één over schoolkeuze, één evaluatierapport en één begeleidingscahier (Stichting Schooladviescentrum Utrecht).

De eerste folder geeft uitgebreide informatie over typen onderwijs en noemt scholen bij naam en geeft bijzonderheden over die scholen. Achterin staat algemene informatie over onder meer boeken kopen, schoolgeld, tegemoetkoming studiekosten, GAB, de structuur van het Nederlandse onderwijs, enzovoort.

Het rapport evalueert de BOVO-procedure die in Utrecht gevolgd wordt door alle scholen voor BO en VO. In de inleiding lezen we dat de samenstellers heel gelukkig zijn met de nota 'Verder na de basisschool', want zij vinden daar hun doelstelling: 'gelijke kansen voor iedereen' in terug en dat geeft aan dat zij op de goede weg zijn. De BOVO-procedure zal dan zelfs overbodig zijn, maar de begeleiding van het keuzeprocess dat de leerling helpt een goede beslissing te nemen, blijft van groot belang.

Ik geef hier een overzicht van de procedure:

1 Beroepenoriëntatie, als inleiding op de procedure. Deze inleiding bevat een aantal lessuggesties, een drietal uitgewerkte lesbrieven van de 'Stichting School en Bedrijf' en een rollenspel van de Stichting 'Marie, word wijzer!'.

School- en beroepskeuze zijn wel niet onlosmakelijk met elkaar verbonden, maar ze hebben beide invloed op het toekomstperspectief (!) van de leerlingen. In het rollenspel kan men 'gelijke kansen voor jongens en meisjes' aan de orde stellen. Een en ander is niet verplichtend.

2 De Haarlemse Keuzelessen zijn wél een wezenlijk, dus verplicht, onderdeel van de procedure. Een achttal lessen behandelen het leren kiezen van een school voor VO (hoofdzakelijk lbo). Het

boekje 'Welke school past bij mij in Utrecht?' vormt de verbinding tussen de lessenserie en de keuze van een bepaalde school.

3 Daarna worden er scholen-informatiemarkten georganiseerd. Uitgangspunt is: informatie over de school en niet alleen over het schooltype. Kinderen bezoeken samen met hun ouders de markten, nadat zij allemaal een persoonlijke uitnodiging hebben gekregen. Er zijn twee markten speciaal voor anderstaligen (compleet met tolken).

4 Op twee vastgestelde data in februari openen alle scholen voor VO hun deuren wagenwijd voor de zesdeklassers. Lesprogramma's, informatieve programma's en rondleidingen zijn deel van het programma.

Organisatorische problemen waren er wel, ook een enkele wanklank, maar over het algemeen was het geslaagd.

In het rapport wordt een hele pagina gewijd aan het nut van CITO-toetsen, zelfs voor anderstaligen, hoewel die voor hen diagnostisch worden gebruikt, volgens het rapport althans.

De enquête naar aanleiding van de BOVO-procedure werd gehouden onder leerkrachten van BO en VO, de leerlingen van de zesde klassen en hun ouders. Het geheel betrof vooral de organisatie en de wenselijkheid van zo'n procedure. Er is maar één vraag, die misschien iets inhoudelijks over het voortgezet onderwijs zou kunnen uitlokken, namelijk:

— Hebben die 'open middagen' in uw klas aanleiding gegeven tot vruchtbare gesprekken over het VO?

Antwoord:

76 procent: goede gesprekken

4 procent: geen goede gesprekken

7 procent: niet aan de orde geweest.

Wat is nu een goed gesprek? Dat kan ook gaan over de kwaliteit van de klas, dus niet over onderwijs!

Het begeleidingscahier geeft evenmin inzicht in hoe de leerlingen inhoudelijk worden begeleid, wel in wat er wordt beoordeeld.

Naast de leerresultaten vanaf eind vijfde klas zijn er steeds schema's die iets moeten zeggen over de werkhouding, de zelfstandigheid, de creativiteit, het sociaal gedrag en het vermogen tot samenwerken. Datzelfde gebeurt in de brugklas.

Voor Taal worden op de basisschool de volgende onderdelen beoordeeld: Begrijpend lezen, stellen en spellen.

Rotterdam:

werkt aan de ontwikkeling van een continue onderwijsleerlijn met het accent op begeleiding

In Rotterdam is het BOVO-project op grote schaal opgezet (Rotterdamse Schooladviesdienst). In de verslagen spreekt men maar liefst van 150 contactpersonen. Het werk is verdeeld over drie werkgroepen: observatiemateriaal, rekenen/wiskunde en moedertaal.

Door de groep Moedertaal is als doel gesteld het ontwikkelen van een continue onderwijsleerlijn en het maken van een samenhangend schoolwerkplan. Onder het bevorderen van de continue leerlijn tussen BO en VO verstaat men leerlingen zoveel mogelijk op een overeenkomstige manier benaderen en begeleiden. De materialen die daartoe zijn ontwikkeld kunnen helpen meer aandacht te geven aan de individuele leerling, want op het gebied van de verhouding kinderen en onderwijsgevenden en kinderen onderling bestaan grote verschillen tussen BO en VO.

Als ingang heeft men *begrijpend lezen* gekozen. In de handleiding die is uitgegeven, vinden we de visie op begrijpend lezen, concrete doelstellingen en didactische aanwijzingen om die visie en die doelstellingen te realiseren.

De doelstellingen zijn geformuleerd in termen van vaardigheden en ze zijn ingedeeld in categorieën: woordenschat, gegevens en relaties, structuur, beoordelen, reactie. Die categorieën hebben betrekking op het lezen en verwerken van teksten. In BO en VO moet een bepaald stappenplan worden gevolgd bij de behandeling van teksten: oriëntatie op een tekst, globaal lezen, nauwkeurig lezen, verwerken. Dat schema kan toegepast worden op verschillende soorten teksten: verhalende, overtuigende, instructieve en informatieve.

Er wordt in het hele project erg veel aandacht besteed aan het volgen van de vorderingen van de leerlingen. Daartoe zijn diagnostische toetsen samengesteld, drie voor elke klas: 5, 6 en de brugklas, de laatste met twee soorten vragen. Bij elke toets is aangegeven welke vaardigheid aan de orde is. De uitslag is geen cijfer, maar een profiel, waarin goed of fout gemotiveerd is aangegeven. De individuele vorderingen worden genoteerd op overzichtsbladen als onderdeel van de begeleidingsmap.

OVERZICHTSBLAD MODERTAAL 1931-1932 (BEGELEIDINGSMAP)

Naam leerling				School										
☒ = VOLDOENDE	Klas 5	Klas 6	brug- klas	OPMERKINGEN										
BEGRIJPEND LEZEN														
		1	2					3	4	5	6	7	8	9
☐	I Woordbetekenis													
☐	Fig. taal													
☐	II Details													
☐	Volgorde													
☐	Vergelijking													
☐	Orz./Gevolg													
☐	Var./ Eigensch													
☐	III Hoofdz./Bijz.													
☐	IV Beoordeling													
☐	V Reactie													
SPREKEN														
.....														
.....														
.....														
.....														

De uitslag van zo'n toets kan direct leiden tot het bijsturen van de leeractiviteiten, één van de uitgangspunten van de werkgroep. Samen met het ontwikkelde observatiemateriaal en een continue onderwijsleerlijn moet dit tot resultaten leiden.

De rapportage is in dit verband zeer belangrijk: de basisscholen moeten per leerling aangeven hoever zij/hij is gekomen op de leerlijn, welke problemen zich voordeden, welke middelen zijn gebruikt, of extra hulp gewenst is, enzovoort. Het VO moet daarop aansluiten.

Om alle gegevens met elkaar te verbinden zijn de overzichtsbladen gemaakt en analysebladen speciaal bedoeld voor leerlingen die extra aandacht nodig hebben in verband met gedragsproblemen. In de brochure met aanwijzingen voor de leerkracht is een hoofdstuk 'probleemgedrag' opgenomen, dat behalve begripsomschrijving van termen als motivatie, concentratie en dergelijke ook tips bevat om leerlingen meer te motiveren en zelfstandig te maken.

Het voortgangsverslag (Rotterdamse Schooladviesdienst) geeft een duidelijk beeld van wat gepland en wat in werkelijkheid gedaan is. Het gedeelte over afwijkingen ten opzichte van geplande activiteiten neem ik hier over:

Afwijkingen ten opzichte van geplande activiteiten.

Het taalaspect 'technisch lezen' is in de afgelopen periode afgevallen. Enkele toetsen voor 'begrijpend lezen' moeten nog worden afgerond.

Met het aspect 'spelling' kan worden begonnen in december 1981.

Redenen voor deze afwijkingen zijn:

- Het aspect 'spelling' heeft van de werkgroep prioriteit gekregen, omdat in de bovenbouw van het BO en in de brugklas van het VO de problemen die leerlingen hebben met de spelling groter zijn dan problemen met het technisch lezen.
- De oorspronkelijke planning was gebaseerd op werkgroepbijeenkomsten van één dag per week. De toegekende faciliteiten waren ontoereikend

voor bijeenkomsten van een halve dag per week.

- I.c. het ontwikkelen van diagnostische te gebruiken toetsen voor begrijpend lezen, op basis van door BO en VO onderschreven doelstellingen, was een moeizaam proces.
- De werkgroep kon daarbij geen profijt trekken van bestaand materiaal.
- De wisseling van werkgroepleden.
- De nauwe relatie tussen de opbouw van de toetsen en doelstellingen en onderwijsleeractiviteiten van de continue onderwijsleerlijn was een complicerende factor.

Samenvattend: hier wordt dus niet alleen gewerkt aan het verbeteren van de rapportage van gegevens, maar wordt ook geprobeerd de inrichting van het moedertaalonderwijs te beïnvloeden. En dat is op zichzelf al een heel goede zaak.

De ISI-tests: seksistisch en prestatiegericht

Ik wil ook enkele woorden wijden aan de ISI-tests (Snijders e.a. z.j.).

De ISI-tests die bijvoorbeeld in Haarlem worden gebruikt, maar ook elders, worden apart besproken, omdat deze maar een onderdeel zijn in de advisering voor het VO, terwijl het andere materiaal veelal totale modellen betreft.

De ISI-reeks is een combinatie van tests voor het onderzoeken van de interesses, de schoolvorderingen en de intelligentie van leerlingen van de vijfde en de zesde klas van het basisonderwijs. Het meest kenmerkende is juist deze combinatie van onderdelen.

Grote aantallen kinderen kunnen worden onderzocht, want de correctie geschiedt elektronisch (behalve het dictee). Zelfs de factorscore en de spreidingscore kunnen worden berekend, maar daarvoor moeten wel alle tests worden afgenomen.

De interesse-test bevat 55 activiteiten, variërend van boeken die je wilt lezen tot clubs waar je lid van wilt worden. De mate van de interesse in die activiteit wordt aangegeven in een vijfpuntschaal. De items zijn verdeeld in acht categorieën: artistiek, cultureel, technisch, vrouwelijk, handel, natuur, sport en sociaal.

Je houdt het niet voor mogelijk wat voor voorbeelden er worden gebruikt. Ik noem er drie:

- vrouwelijk: 'Thuis helpen met het werk, zoals schoenen poetsen, groenten schoonmaken en

zo'

- handel: 'Geld verdienen door voor anderen de tuin schoon te maken'
- sociaal: 'Samen met een vriendje iets doen voor een ziek kameraadje'

Het prestatiegedeelte (zo wordt het echt genoemd!) omvat de schoolvorderingen- en intelligentietests op grond van de opvatting dat er tussen beide tests alleen maar een gradueel verschil zit, dat door onze onderwijscultuur is bepaald. Het schoolvorderingendeel bestaat uit vijf subtoetsen: twee voor rekenen, twee voor zuiver schrijven (spelling en dictee) en één stilleesles (tekst met meerkeuzevragen). Deze teksten zijn met een zo grote precisie en met zo'n gevoel voor het kleinste detail in elkaar gezet, dat alle lust tot lezen ervan je vergaat, terwijl één van de doelen nota bene is: naast kennis van de juiste schrijfwijze kritisch lezen. Ik dacht dat kritisch lezen iets anders inhield dan kijken of je het goed hebt geschreven.

De intelligentietests zijn natuurlijk ook piekfijn voor elkaar: zes stuks, elk bestaande uit 20 items en het tempo speelt hierbij een grote rol.

Wat onderzoekt die test zoal? Synoniemen, tegenstellingen, soortbegripwoorden, ruimtelijk inzicht door middel van het aan elkaar voegen en het draaien van figuren en het inzicht in relaties tussen figuren.

In de handleiding en voorlopige verantwoording zijn voorts drie hele bladzijden gewijd aan de 'output van de elektronische verwerking en score-systeem'. Wie geïnteresseerd is, leze dat zelf door. Tot gemak van de leerkracht zijn alle leerlingen op een vel samengevoegd om ze met elkaar te vergelijken. Standaardafwijkingen voor jongens en meisjes apart (!) worden afgedrukt, behalve wanneer er minder dan zes kinderen van één geslacht zijn. Alsof die dan ineens andere afwijkingen of helemaal geen zouden hebben, omdat ze met minder dan zes zijn. Dat begrijp ik niet.

De hele verdere handleiding gaat over scores en de betekenis daarvan, de data van de onderzoeken, de te treffen voorbereidingen en aanwijzingen voor handscoring.

Het zou best wel eens leuk zijn als iemand die met die tests werkt eens zou vertellen wat je daar nu mee doet in het kader van de aansluiting BO-VO.

Op 1 en 9 juni 1983 organiseerden LPC en SLO

gezamenlijk een BOVO-conferentie in respectievelijk 's Hertogenbosch en Amersfoort. Op die bijeenkomst kwam er materiaal over beoordeling en rapportage op tafel, dat duidelijk aansluit op de VON-visie hierover.

Met een meer positieve teneur bespreek ik nu het materiaal van respectievelijk Tholen en Amsterdam-Bijlmer.

Tholen:
een uitwisselingsprogramma om de overgang BO-VO beter te laten verlopen

Alle scholen op het eiland Tholen nemen aan dit Funderend Onderwijsproject deel. In de loop van het project is er geleidelijk een uitwisselingsprogramma tussen BO en VO ontwikkeld (Werkgroep Continue Leerlingbegeleiding 4-16 jaar). Dit heeft als doelstellingen:

- het bevorderen van de samenwerking tussen BO en VO, met onder meer kennismaken met elkaars schoolsituatie en werkwijze om daarmee tot verkleining van de pedagogische en onderwijskundige verschillen te komen;
- het concretiseren van gewenste activiteiten om de leerlingen voor te bereiden op en te laten kennismaken met de nieuwe onderwijssituatie;
- gesprekken over kinderen tussen onderwijsgevers van BO en VO mogelijk maken op basis van observatie van leer- en omgangsgedrag;
- met behulp van de verkregen observatiegegevens een beter schoolkeuze-advies vanuit de zesde klas mogelijk te maken.

Omdat het in dit project in de eerste plaats om continue leerlingbegeleiding gaat, ligt het accent in het uitwisselingsprogramma vooral op de observatie van de kinderlijke ontwikkeling in de klas. Daarbij onderscheidt men een drietal relaties met verschillende aandachtspunten:

1 de relatie leerling/onderwijsgevende

aandachtspunten

- omgang met de onderwijsgevende
- aandacht bij instructie
- opvolgen van taakaanwijzingen
- zelfcontrole
- acceptatie van faalervaringen

2 de relatie leerling/medeleerlingen

aandachtspunten

- omgang met andere kinderen
- verantwoordelijkheid voor het klasgebeuren
- deelname aan groepsgesprekken

- samenwerken bij groepsoopdrachten
  - bereidheid tot helpen
- 3 de relatie leerling/leertaak & leerstof
- aandachtspunten*
- leergierigheid
  - motivatie
  - initiatief nemen
  - taakstelling
  - studievaardigheid
  - creativiteit
  - werkverzorging.

Bij de observatie, die in de klassen 5 en 6 en in de brugklas plaatsvindt, gaat men als volgt te werk. Elk aandachtspunt binnen een relatieveld is vergezeld van een omschrijving. Naast de omschrijving staan drie antwoordmogelijkheden met eronder een vraag om toelichting.

Voorbeeld:

* Omgang met de onderwijsgevende.
(De leerling accepteert de onderwijsgevende, heeft vertrouwen in hem en zoekt uit zichzelf contact)

0 ja
0 nee, want:
0 gedeeltelijk juist, want:

Toelichting:

.....

Niet alle geobserveerde informatie gaat met het kind mee naar de vervolgschool. Op Tholen maakt men een onderscheid tussen feitelijke en situatiegebonden informatie. Feitelijke informatie zegt vooral iets over het kind als persoon. Situatieggebonden informatie zegt vooral iets over het kind functionerend in een specifieke situatie. Alleen de feitelijke informatie gaat met het kind mee en dient ook bekend te zijn bij de ouders. Zo krijgt het VO ten behoeve van de leerlingbegeleiding alleen informatie over: acceptatie van faalervaringen, aandacht bij instructie, deelname aan groepsgesprekken, samenwerken bij groepsoopdrachten, initiatief nemen, studievaardigheid, taakinstelling, werkverzorging en een aantal bijzonderheden inzake interesses, medische bijzonderheden en de noodzaak van extra aandacht bij de overgang BO-VO.

Een tweede aspect dat in het uitwisselingsprogramma een belangrijke rol speelt, is de geadviseerde vorm van voortgezet onderwijs, naar het oordeel van de lagere school. Uitgaande van deze geadviseerde vorm van VO geeft de lagere school een waardering van de schoolse vaardigheden van iedere leerling: op het gebied van taal, rekenen, wereldoriëntatie, gymnastiek, tekenen, handvaardigheid en muzikale vorming.

Het voordeel van deze werkwijze is, dat de leerlingen niet meer met elkaar worden vergeleken. Tevens wordt een verwachting naar de brugklas uitgesproken. Voldoet een leerling niet aan die verwachting, dan kan dit ter sprake komen in het vaste overleg van de (brug-)klasmentor en de collega uit de zesde klas.

Open Schoolgemeenschap Bijlmer: meer persoonsgericht

De OSB heeft een heterogene onderbouw van vier jaar (middenschool) en een bovenbouw. Bij de start van de school, in 1971, heeft het lerarenteam direct gekozen voor het verzorgen van voortgezet onderwijs dat meer persoonsgericht is. De school is weer onderverdeeld in acht kleine schooltjes, waarbij een leerling vijf jaar in die ene school of afdeling verblijft. De klassen zijn niet groter dan 24 leerlingen per klas en zijn dus heterogeen samengesteld.

Elk van de acht schoolafdelingen heeft een lagere school 'geadopteerd'. De leerlingen van die scholen gaan in meerderheid naar de OSB. Een (contact-)leraar van de afdeling van de OSB gaat, als de leerlingen nog in de zesde klas zitten, één uur per week kijken op de lagere school en spreekt dan al over elk kind dat naar de OSB zal gaan. Tevens vult de leerkracht van de lagere school een vragenformulier in, dat *onder meer* de vragen bevat:

- om welke reden(en) heeft u positief geadviseerd voor de OSB, in acht nemend dat deze school geen individueel onderwijs geeft?
- wat kunt u zeggen van het contact tussen ouders/verzorgers van het kind en de school?
- welke bijzondere omstandigheden in de thuis-situatie zou de school moeten weten?
- wat kunt u zeggen van het concentratievermogen van het kind?
- hoe kan het kind mondelinge en schriftelijke informatie verwerken?
- zijn er bij dit kind moeilijkheden die veel aan-

dacht en begeleiding vragen bij cognitieve of creatieve lessen, sport en spel en het functioneren in de groep?

- hoe accepteert het kind leiding van volwassenen?

Op grond van deze gegevens deelt de OSB de acht brugklassen in.

Komend in de brugklas heeft de leerling eerste een kennismakingsproject. De nadruk op de cognitieve vakken is dan ook minder. Door de plaatsing van de leerling in zo'n kleine schoolafdeling krijgt hij/zij van relatief weinig leerkrachten les. Zo'n kleine schoolafdeling bevordert de overzichtelijkheid, zowel voor de leerling als voor de leerkrachten. Deze laatste kunnen als verantwoordelijk lesgeversteam voor een bepaalde klas vaak overleggen. Op de OSB gebeurt dat eens per veertien dagen.

Na drie maanden wordt de informatie van de teamvergaderingen opgeschreven in een concept-rapport. Dit concept wordt teruggekoppeld naar de lagere school. Vervolgens stelt de klassemantor een officiële mentorrapportage op en overhandigt deze aan een leerling en ouders. Een voorbeeld voeg ik hierbij.

In de loop van het jaar volgen er nog meer, vooral vakrapportages en zijn er gesprekken met ouders en leerlingen.

Aan het eind van het jaar is er sprake van dubbel-rapportages: een van de leerkrachten en een van de leerling zelf. Op de OSB probeert men om ook de leerling tot een grote mate van zelfbeoordeling te brengen.

Aan het eind van de eerste klas maakt men hiermee reeds een begin door de leerling vragenlijstjes voor te leggen en de leerkracht zijn/haar oordeel eraan toe te laten voegen.

De toets vind ik het griezeligst en veel huiswerk, een zware schooltas en steeds met de Metro enz. Hung

gulden kruis 5
amsterdam

020. 909050

rapport van:

Alexander

klas: 1g

datum: 25.1.83

mentor: Wim van Meegen.

OSB

Beste Alexander,

Je zit nu al veereenaardig tijdje op de OSB; het wordt dus nu wel tijd voor een rapportage over wat ik vind hoe het met jou op de OSB gaat. Het gaat prima op de OSB met jou. Je kwam als een heel stil verlegen jongetje binnen en je bent nu een grote gezellige knoop geworden. Dat het zo fijn met je gaat op school vind ik zo knap, omdat je het door dingen thuis de laatste tijd helemaal niet makkelijk hebt gehad. Ik wens je in deze moeilijke tijd veel sterkte. In de kring gaat het erg goed; je luistert goed naar anderen, stelt goede vragen en komt met vaak heel goede aanvullende informatie. In de werkfase ben je niet zo snel aan de slag als je zou kunnen zijn. Komt dat ook niet een beetje omdat je te gezellig aan het babbelen slaat? Je gaat wel op een fijne manier met je groepsgenoten om en je gebruikt daarbij een heel eigen humor. Over je werk kan ik jammer genoeg nog niet zo tevreden zijn en dan wel speciaal over je schrijven en je werkversorging. Orrr, wat ziet dat er soms uit en dat weet je zelf ook heel goed. Probeer je daar nog eens wat meer voor in te zetten. De opdrachten maak je verder wel goed, maar maak nu van de gemiddelde opdrachten niet altijd een grapje (pauze). Neanderthalers: je weet wel wat ik bedoel!). Ook de andere leraren vinden je een fijne en enthousiaste knul. Haven zo, dus maar.

WERK' HOE WERK JE AAN JE TAPEL

6. Werk je de eerste 10 minuten zonder te praten?
nooit - bijna nooit - soms - vaak - heel vaak
7. Werk je serieus:
nooit - bijna nooit - soms - vaak - heel vaak
8. Vraag je iemand als je een opdracht niet begrijpt?
nooit - bijna nooit - soms - vaak - heel vaak
9. Help je een ander als die iets niet begrijpt?
nooit - bijna nooit - soms - vaak - heel vaak
10. Stoor je een ander tijdens de werkfase?
nooit - bijna nooit - soms - vaak - heel vaak

MENTOR:

Ja met Paula naast je is het of en toe
nodig te grappig. Dat komt ook wel door het
eind van het belevenisjaar denk ik. Of en toe
zeg je ook eindelijk dat je een heel leuke
Bibi vindst dat je dit jaar tijdens de
werkfase handig gewerkt hebt. Als je het
te dank word in je groepje, zodat je
een rustiger wellevensjaar op de
gang op, zodat je toch door kan
werken. Ik hoop dat je volgend jaar
je werkplezier beleefd met alle dit
jaar.

ZELF-KAPPORTAGE VAN JOE

KRING

HOE DOE JE IN DE KRING

1. Moeten we wel eens op je wachten omdat je niet op tijd in de kring zit?
nooit - bijna nooit - soms - vaak - heel vaak
2. Steek je je vinger op en wacht je tot je de beurt krijgt?
nooit - bijna nooit - soms - vaak - heel vaak
3. Luister je als een ander iets vertelt?
nooit - bijna nooit - soms - vaak - heel vaak
4. Vertel je wel eens in de kring over je belevenissen?
nooit - bijna nooit - soms - vaak - heel vaak
5. Durf je te zeggen wat je denkt?
nooit - bijna nooit - soms - vaak - heel vaak

MENTOR:

Over jouw kringgedrag ben ik nog steeds erg benieuwd. Soms als je erg enthousiast wordt, roep je er voor je bent wel eens wat doorheen (in de kring). Aan de andere kant heb je heel goed naar iemand luisteren en heel goede vragen aan anderen stellen. Je bent iemand die de kring helpt om te laten verlopen. Ga daar mee door in 't volgend jaar.

